

NTỌSASI NDEHIE ỤTỌASỤSỤ EDEREDE MGBASAOZI IGBO NDI A HỌRỌ.

Si N'Aka

Egwuonwu-Chimezie, Gloria Nkiru (Ph.D)

Ngalaba Lingwistiki Na Igbo

Mahadum Steeti Imo Owere

Email: nkiruglory09@gmail.com

Phone Number: 08037555647

Na

Medolu, Agatha Obiageli (Ph.D)

Ngalaba Lingwistiks, Igbo Na Asụsụ Ndi Ọzọ.

Mahadum NajJiria Nsuka

Email: agatha.medolu@unn.edu.ng

Phone Number: 08034924522

Ụmị edemede

Nchọcha a lebara anya n'isiokwu bụ ntọsasi ndehie di n'ederede mgbasaozi Igbo ise. Ndehie bụ i dachapu n'usoro iwu odide asusụ. Otutu oge ka ufodu ndi odee mgbasaozi Igbo na-edede n'agbasoghi iwu na-achị asusụ Igbo. Ufodu ndi na-edede mgbasaozi Igbo n'ulooru di iche iche anaghi agbaso iwu utosusu Igbo. Ha na-edede di ka o si masi ha. Ha anaghi akpachapu anya oge ha na-edede asusụ Igbo. Ndi isi ulooru ndi a anaghi achọ ndi guru asusụ Igbo mgbe ha choro ide mgbasaozi ulooru ha n'Igbo. O di ka aga-asị na ha na-eche na onye obula ma asu Igbo ma ede ya. Ndehie na-adi n'ime ederede mgbasaozi ufodu na-ebutere ndi na-agu ya nghotahie nakwa enweghi nghota ihe e dere ma ncha. Ebe e siri nweta ngwa nchọcha bụ n'ihe odide mgbasaozi Igbo ise. A tuchasi ri ederede mgbasaozi ndi a nke oma ma choputacha iwu utosusu Igbo di icheiche nke odee agbasoghi. Onye nchọcha ji ogugu isi ya di ka onye guru maka asusụ Igbo wee tuchaa akwukwo mgbasaozi a. A choputara na udi ndehie na-aputakari cha ihie n'akwukwo mgbasaozi bụ e deteghi nnyemakangwaa, agbasoghi iwu na-achị odide mbuuzo, etinyeghi ntupo ebe o kwesi ri, asupeghi mkpuruedemede ndi gbara mkpi nke oma, e deteghi nnochiaha na nruaka nke oma na ngwakota asusụ Bekee na asusụ Igbo. A na-atu aro ka onye obula choro ibiputa ederede mgbasaozi asusụ Igbo hie asaa n'anya ma nye ya ndi guru maka asusụ Igbo ka ha dee.

1: 1 Mkpolite

Asusụ obula nwere utosusu bụ nke na-egosi ihe ha choro n'asusụ ha na ihe a na-achoghi na ya bụ asusụ. E nwere otutu asusụ n'ụwa gbaa gburugburu ma newekwa iwu na-achị asusụ nke obula. O bughị iwu na-achị asusụ bekee na-achị asusụ Awusa, Frenchi, Igbo dgz. O di nnukwu mkpa na mgbe mmadu na-edede asusụ obula na o ga na-agbaso iwu na-achị asusụ ahụ. Mgbe mmadu agbasoghi iwu na-achị asusụ wee dee ya ka aga-asị na onye ahụ mere ndehie. Utosusu di ka Udemmadu na Egwuonwu-Chimezie (2022) si ri kwaa bụ usoro iwu ndi nwe asusụ na-agbaso n'isi na n'ide asusụ ha. Usoro iwu ahụ metutara etu a ga-esi na-asu ya bụ asusụ na kwa etu a ga-esi na-edede ya bụ asusụ ka o wee daba n'anya ndi nwee asusụ ahụ. Nke a na-egosi n'utosusu metutara osusu na odide asusụ.

E kwesighi iji utosusu otu asusụ amu utosusu ndi ozo n'ihu na asusụ niile abughị otu. A na-enwekari onodu di otu a n'omumu utosusu Igbo ebe a na-ejikari utosusu Bekee elegara nke Igbo anya. O nwere ike ihe kpatara nke a bụ maka na o bụ ndi Bekee chi ri ndi Igbo.

Igbo bụ aha agburu burukwa aha asusụ ha. Chinagorom (2013) kwara asusụ Igbo di ka asusụ a na-edede etu esi akpopta mkpuruokwu ya. Asusụ Igbo bụ asusụ a na-asu na mpaghara owuwa anyanwu Naiji ri a nke agburu a na-akpo ndi Igbo na-asu. Asusụ Igbo nwere utosusu nke ya di ka asusụ ndi ozo siri nwee. Mana otutu ndi odee Igbo anaghi agbado ukwu n'iwu na-achị odide asusụ Igbo mgbe ha na-edede n'ihu akpoghi asusụ Igbo ihe na-etinyeghi uchu n'omumu utosusu Igbo. Ha na-edede ya ka o siri masi ha. O bughị naani n'odide mgbasaozi Igbo ka a na-ahuta ndehie; a na-ahutakwa ya n'ufodu akwukwo agumagu Igbo na ihe mbiputa di icheiche e ji asusụ Igbo dee. Ndi na-edede ihe ndi a achoghi

ị ma. Ufọdu n'ime ha bu ndi agughị ihe omumu obula gbasara asusu Igbo mana ha chere na ebe o bu na ya na-asu Igbo, na ya ga-edenwukwa asusu Igbo.

Ufodu mmadu na-eche na o bu naani ndi na-amu asusu mba ozo na-eme ndehie. Nke a mere na ndi nchocha asusu Igbo anaghi emekari nchocha ha na ndehie metutara asusu Igbo kama ha na-eme maka ndehie asusu mba ozo na kwa ndehie ndi nwee asusu Igbo di ka asusu epum maobu mbu ha na-eme n'asusu ndi mba ozo di ka nke ha na-eme n'asusu Bekee. Odee enweghi ozuzu nke oma n' ide asusu Igbo nwere ike ide ya etu o siri masi ya na amataghi na ya mere ndehie. O nweghi asusu ndehie adi ghi. O na-adi kwari n'edemede ndi na-amu asusu epum ma di kwa na nke ndi na-amu asusu mba ozo. Oge odide asusu obula malitere ka ndehie ya na-ebido. Richard (1974) kwara na otu okpurukpu ihe na-ebute ndehie bu iwebata usoro osusu na odide asusu epum n'omumu asusu mba ozo. N'ezie nke a metutara omumu asusu mba ozo, kedu zikwanu maka ihe ndi na-ebute ndehie n'omumu asusu epum ebe o bu na a na-enwekwa ndehie na ya?.

O bughị ihe niile edezighi nke oma bu ndehie. E nwere ndehie nwekwaa ndejo. Okwu abuo a yiri ma ha enweghi otu mputara. Brown (2000) kwara ndejo di ka edezighi ihe mmadu mabu nke oma nke mere na onye dere ya ga-achoputanwu ya n'onwe ya ma dezie ya. N'aka nke ozo, ndehie bu i dachapu n'usoro iwu odide asusu obula. Onye mere ndehie anaghi ama na o detaghi ihe o dere ma ya foduzie idezi ya. O gughari godu ya ugboro ugboro, o gaghị achoputa. O ga-edekwa ya otutu ebe n'ime edemede ya.

Ntosasi ndehie bu uzọ esi atuchaputa ndehie di n'ihe ndi e dere ede ma choputa udi ndehie ha bu na ihe kpatara ha nakwa ihe a ga-eme ka o belata. O kwesi ri ka aghara i huta ndehie di ka ori a kwesi ri mkpochapu n'ih na o bu ngwaoru di mkpa iji choputa ma nwalee oganiihu ndi a na-akuziri asusu. Onye odee ga-esitekwa na ntosasi ndehie di n'akwukwo ya muta iwu na-achi asusu kari a ma tinyekwa ya noru n'edemede ya ndi ozo.

1:2 Nsogbu Nchocha

Otutu ndi nchocha emeela nchocha gbasara ndehie site n'ileba anya n'edemede umuakwukwo prai mari, sekondi ri nakwa Mahadum dere n'asusu Bekee iji choputa uzọ di icheiche asusu epum ha bu Igbo si ebute ndehie nyere asusu abuo ha bu Bekee mana e nweghi otutu nchocha banyere ndehie a na-eme n'asusu epum ha nke bu asusu Igbo.

Otutu ndi odee na-ede edemedemgbasaozi uloru di icheiche n'asusu Igbo anaghi akpachapu anya ma gbaso iwu na-achi asusu Igbo mgbe ha na-ede. Nke a na-eme ka ndehie juputa n'ihe ha dere ma n-ebutekwa nghotahie mgbe ogu na-agu.

1:3 Ajuju Nchocha

- i. Kedu udi ndehie utasusu Igbo di icheiche a na-ahuta n'edemede mgbasaozi na ndezi ha?
- ii. Kedu ihe na-ebute ndehie ndi a?
- iii. Kedu uzọ aga-esi belata ndehie ndi a?

1.4 Atutu Nchocha

Atutu nchocha e ji tuchasi a oru nchocha a bu Atutu Nseke Mmejọ (Error Analysis). Atutu a bu nke Stephen Pit Corder na ndi otu ya hiwere n'agbata afo 1960. E hiwere ya n'ih mkpobi ukwu atutu ntosasi adi miche nwere. Nseke Mmejọ bu ihe omumu maka odi di na onuogu ndehie na-abata n'ederede. Usoro a na-agbaso were e ji atutu a eme nchocha gunyere: i bu uzọ wekota ngwa nchocha, i hoputasi ndehie di na ngwa nchocha, i kewasi ndehie ndi ahụ n'udi ya di iche iche, i gosi puta ogo ndehie nke obula, i choputagasi ebe e nwere ihe nhi aahu n'asusu e bu n'uche na i tuputa usoro a gae si belata maobu gbochie ndehie ndi ahụ.

A na-eleakwa anya n'etu e si atosasi ihe ndi butere ndehie ahụ di ka ndi sitere n'asusu epum, ndi agbasoghi usoro nsupe asusu na iji otu ihe dochie anya otutu ihe. Atutu nseke mmejọ baara onye nchocha, onye nkuzi na nwata akwukwo uru n'ih na o ga-eme ka amatakwo odi di asusu na uzọ di

iche iche a ga-esi kuzie ma mụwaga asụsụ mba ọzọ. Ndehie bara uru n'ihl na ọ na-aruturu onye nkuzi aka n'ebe ọ ga-etinyekwu uchu na nkuzi ya.

2:0 Ntuleghari Agumagu

2:1 Utoasusu

Asusu ọbula di n'ua gbaa gburugburu nwere usoro iwu a na-agbado ukwu mgbe a na-asu maobu ede ya. Okpalike (2018) kowara na utuasusu bu iwu niile e nyere banyere ihe ndi nwee asusu ọbula weputara na ọ bu etu a ga-esi na-edede asusu ha. Ọ bu ihe ndi a ka onye na-asu maobu na-edede maobukwanu na-akuzi asusu ọbula kwesi ri i gbaso maobu lekwasanya na-enweghi mgbagha ọbula.

Udemmadu na Egwuonwu-Chimezie (2022) kwukwara n'otu aka ahụ na utuasusu bu usoro iwu ndi nwe asusu na-agbaso n'isu na ide asusu ha. Ha kwuru na utuasusu otu asusu na-adị kari iche n'utuasusu asusu ọzọ. Ọ bu nke a mere e jiri nwee utuasusu Igbo, utuasusu Bekee, Jaman na utuasusu mba di icheiche. Usoro mbu e si ri malite i mu utuasusu ka a na-akpo utuasusu okpu. Ọ bu ndi okammuta mba Griki toro ntala omumu utuasusu. Ha weputara nkejiasusu asato. Ọ bu na nkejiasusu asato a ka ndi okaasusu Latin na Bekee gbadoro ukwu n'omumu utuasusu ha. Asusu Igbo, n'ihl na ọ bu ndi Bekee chi ri ndi Igbo, gbadorokwuru ukwu n'utuasusu Bekee wee na-amu utuasusu ha.

Utoasusu okpu gbara nnukwu mbu n'ikwalite utuasusu. Utoasusu okpu kwenyesi ri ike na asusu e dere ede ka nke e deghi ede mma, ma n'ogo ma n'onuodu. Ọ bukwu utuasusu okpu guzowere usoro iwu na-achi kwa ndokokwu. Ọ kewakwara ahi ri okwu uzọ abuo: ome na ihe o mere mana n'agbanyeghi mbu niile utuasusu okpu gbara, nchocha ha riri mperi di icheiche nke kacha puta ihe bu na ọ na-eti oke iwu. Ufodu iwu ndi a adi ghi ile n'asusu ufodu. Iji maatu; utuasusu okpu kwuru na mbuuzo anaghi akwusi ahi ri okwu mana nke a abughi eziokwu n'asusu di ka n'asusu Bekee ebe mbuuzo nwere ike i kwusi ahi ri okwu di ka:

1. The television is on

Mperi ọzọ bu na utuasusu okpu ji utuasusu mba Griki amu utuasusu mba uwa ndi ọzọ ma chefu na asusu niile abughi otu, na asusu na-akpa agwa ka o si masi ya.

Mperi ọzọ bu na ọ na-ekwusi ike na asusu e dere ede ka nke e deghi ede mma ma nke a abughi eziokwu n'ihl na ọ bu asusu a suru asu mutara asusu e dere ede.

Ọzọ bu na utuasusu okpu anaghi agbaso usoro sayensi were akowa asusu. Utoasusu okpu kwukwara na ọ bu mkpuruokwu na-enye ihe aha mana otutu ndi okaasusu ogbaraohuru na-akowa na ọ bu ndi nwee asusu na-enye ihe di na gburugburu ha aha, na ọ bu ihe onye kporo nki ta ya ka ọ na-aza. Ndi na-akwado utuasusu okpu na-egosi na e nwere ike i mu usorookwu n'etinyeghi ya nghotaokwu. Ha chefuru na usorookwu nwere ike i gbaso ezi usoro asusu ahụ kwadoro mana nghota di na ya nwere ike rie mperi. Omumaatu:

2. *Egwu gbara Chioma
*Akwa kwara nne m

Ahiriookwu ndi a di n'elu gbasoro ezi usoro esi emebe ahi ri okwu Igbo nke bu isiahi ri, ngwaa, nnara/mmeju mana nghota di na ha adabaghi n'ihl na o nweghi ka isiahi ri ndi ahụ (egwu, akwa) ga-esi kpa agwa ndi ahụ di n'ahil ri okwu ndi ahụ. Nghota koru n'ahil ri okwu abuo ahụ n'agbanyeghi na ha gbasoro ezi usoro. E dezie ha nke oma, ihe ha kwesi ri i bu bu:

3. Chioma gbara egwu.
Nne m kwara akwa.

N'ihl mperi utuasusu okpu riri, utuasusu di icheiche malitere di ka utuasusu ewumewu na utuasusu mgbanwe. Utoasusu Ewumewu tinyere anya n'usoro ndokokwu. Ndi na-akwado utuasusu ewumewu na-akowa na ọ hi ara ahụ i mu utuasusu mba n'ebughi uzọ muo ntala na ihe ndi megasi ri n'asusu ahụ. N'aka nke ọzọ, utuasusu mgbanwe na-arutaka n'usoro ndokokwu nke nwere ike iji aka ya

wepụta usoro iwu a ga-agbaso wee kōwaa ndokookwu. Ụdị utoasusu a na-arutu aka na mbughari , mwepu, mmafe na ndochi.

Ikekonwu, Ezikeojiaku, Ubani na Ugoji (1999) kowara utoasusu di ka nkowa na omumu iwu na-achi asusu. O metutara iwu na-achi ndoko, nkowa, njikwa, mkpopta na nghota mkpuruokwu na ndokwa ha n'ebe ha dabara n'usoro ndi nwee asusu ahụ ma marakwa ya nke oma.

Okpalike (2018) gosiputa nkowa utoasusu site n'uzo anọ ndi a:

- i. Nkowa nghota asusu nwere site n'ihe si ya n'onu puta: o bu nghota a ka mmadu na-ebu n'obi mgbe o na-asị na utoasusu mmadu adi chaghi mma. Nke a bu n' ihe si onye ahụ n'onu puta ka e lere anya were kwuo nke a.
- ii. A na-eji utoasusu akowa akwukwo e dere maka iwu mmebeokwu na usorookwu nke otu asusu. Nke a bu ihe e bu n'uche mgbe a na-arụ otu akwukwo aka di ka utoasusu nke otu asusu.
- iii. A na-eji ya akowa nkowa a na-enye iwu na-achi kwa mmebeokwu na odide usorookwu nke otu asusu.
- iv. A na-aghotakwa utoasusu di ka iwu niile e nyere gbasara ihe ndi a nabatara n'asusu na ndi a nabataghi . Nghota nke a gbasara akanka. A kowara utoasusu ebe a di ka nka i su na ide asusu nke oma di ka iwu siri choo.

Fromkin, Rodman na Hyams (2007) kwuru na ndi okaasusu na-eji mkpuruokwu a bu utoasusu aru oru uzo abuo. Ha na-ahuta ya di ka utoasusu ogugu isi nke ndi na-asu asusu bu ndi okaasusu kowaputara di ka nke gbanyerela mgborogwu n'uburu. Puku afu abuo gara aga, okaasusu Griki bu Dionysus Thrau kowara utoasusu di ka ihe ahụ na-enyere anyi aka i su asusu maobu ikwu maka asusu. Mgbe anyi na-ekwu na ahị ri okwu gbasoro usoro utoasusu, ihe nke a putara bu na o gbadoro ukwu n'iwu asusu ahụ nke ndi okaasusu hibere.

Lamidi (2013) n'aka nke ya kowara na utoasusu nwere otutu nkowa n'ihia na e nwere otutu uzo e nwere ike isi legara ya anya. O kwuru na Boadi et al (1968) na Tomori (1977) ziputara udi nkowa anọ utoasusu nwere ike inwe. Nke mbu bu etu onye na-asu asusu siri madebe asusu. Nke a bu mmaahu nke onye na-asu asusu. Nke abuo bu nchi kota n'akwukwo iwu niile na-achi nnabata na i gbaso ezi usoro utoasusu okwu niile di n'asusu. Nke a bu akwukwo e dere ede nke na-achi kwa ndi na-asu na ndi na-amu asusu. Nke ato bu ekwurekwu na-akowa usoro asusu. Nke a na-agbado ukwu n'i kowaputa ma ekwurekwu o gbasoro iwu na-achi asusu site na ndoko ya. Nke anọ bu na utoasusu nwere ike i bu iwu ehibere nke na-egosi ekwurekwu ndi a nabatara na ndi a nabataghi n'utoasusu.

2:2 Ndehie

Taylor (1983) nyere otutu nkowa banyere ihe ndehie putara na ngalaba ihe omumu di icheiche di ka: (1) Ihe obula e dere n'uzo ezighi ezi (2) Onodu i ghota ihe n'uzo ezighi ezi (3) Inweta ihe n'uzo ezighi ezi (4) Nghotahie nke sitere n'enweghi ezigbo nkowa banyere ihe. N'omumu asusu, o kowara ndehie di ka agbasoghi usoro maobu iwu na-achi asusu obula.

Nwadike (2006) n'aka nke ya kwuru na e nwere udi ndehie abuo n'omumu asusu Igbo. Ndehie nke mekanj kal na ndehie di ka nka. O kowara ndehie mekanj kal di ka ndehie sitere n'enweghi ike itinye akaraedemede etu na ebe ha kwesi ri i di na kwa a.maghị ewebata nnochiaha nke oma. Ndehie akanka bu amaghị ewebata nka di iche iche na-eme ka edemede kwurw chi m, di ka amaghị ewebata nkejiedemede na kwa amaghị ewebata atumatokwu di iche iche di ka akpaalaokwu, mburu, myiri, ilu dgz. Abonyi (2007) kwenyere n'ihe banyere ndehie mekanj kal mgbe o si ri na ndehie a na-ahukari n'edemede umuakwukwo bu amaghị ede akaraedemede na kwa ndehie nke utoasusu di ka agbasoghi iwu di n'asusu ahụ nke gunyere a naghị etinye akarauhie maobu ri kom ebe ha kwesi ri , amaghị egosiputa Na n' oru ya di iche iche. A naghị etinye ntupo n'okpuru udamfe ndi na-enwe ya, a maghị etinye akaraudaolu wdg. Ndehie bu i dachapu n'iwu na-achi asusu obula. Onye mere ndehie anaghị ama na o detaghi ihe o dere nke oma maka na o maghị ya.

Nwigwe (2018) kwurū na ndehie bụ mkpọaha nke nwere mputara dị icheiche. O weputara otutu ihe ndi na-akpata ndehie n'edemede nke gunyere: ndi na-edede edemede anaghi eleba anya n'ihe ndi okaaasusu deerela maka edemede ndi odeede ndi ozozo dere. N'i ga n'ihu, Brown (2000) kwara ndehie di ka nnupu isi n'usoro iwu na-achị asusu obula nke na-eduba n'edetaghị ihe etu o kwesiri i di di ka e tinyeghi akaraedemede ebe o kwesiri i di nakwa ndeghari ndi ozozo. N'i kwado nke a, Stutevant (1947) n'ime ederede Ahunwa (2012) hutara ndehie di ka edezighi asusu etu o kwesiri nke ndi nwe asusu a turu anya na ha ga-abu okachamara n'asusu ha sokwa eme. Mgbe mbu e chere na o bu naani ndi na-amu asusu mba ozozo na-eme ndehie site na nkowa ufodu ndi nchocha na-edede mana ugbo a site na nkowa ndehie, a hutala na ndehie na-adi kwa n'ihe ndi nwe asusu na-edede.

Mbaeze (2012) kwuru na ndehie nwere akparamaagwa mere na n'agbanyeghi ugboro oleede odeede gughari ri ihe, a ga-ahukwa ihe ndi edezighi etu ha kwesiri i di. Thamos (2001) n'ime ederede Mbaeze a kwuru na ihe ndi nwe asusu na-eme bu ndejo nke mere na ha na-edezi ya ngwangwa ha choputara ya na o di ghi ka ndehie nke a na-akuzighari ihe ahụ tupu ha amuta ndezi ya maka na ha amaghi ya. Nke a adabaghi nke oma maka na a choputala na ndi nwe asusu na-emekwa ndehie nakwa ndejo n'asusu ha. N'otu aka ahukwa, ndi na-amu asusu mba ozozo na-emekwa ndehie na ndejo. N'ih i nke a, a ga-asị na ndehie na ndejo anaghi akpa oke asusu. O zuru asusu niile onu.

Richard (1971) gosiputara udi ndehie ato ndi a putara ihe di ka:

- i. Ndehie na-esite n'iwebata otu usoro di n'asusu omumu ahụ n'onodu ndi ozozo di kwa n'asusu ahụ.
- ii. Nke na-esite n'amaghi kpomkwem ihe iwu obula bu maobu amaghi oke iwu maobu ebe o jedebere.
- iii. Ndehie nke na-esite na-anabatachaghi iwu niile di n'usoro asusu ahụ iji meputa ahị ri okwu di mma nke enweghi ndehie.

N'otu aka ahụ kwa, Stenson (1974) weputara uzozo ihe ato ndi a di ka ihe ndi na-eme ka a na-enwe ndehie:

- (i) A mutachaghi utasusu a na-ekwu maka ya.
- (ii) Ihe ndi siri ike mmuta n'asusu ahụ.
- (iii) Ndehie nke sitere na nsogbu a na-enwe n'asusu ahụ.

Richard (2002) na ndi otu ya kewara ndehi e uzozo abuo ndi a: Ndehie a na-enweta n'omumu asusu nke abuo na ndehie a na-enweta n'omumu otu asusu. Ndehie a na-enweta n'omumu asusu abuo bu ndehie na-esite n'asusu epum banye n'asusu nke abuo a na-amu. Odee na-ewebata iwu asusu epum na nke asusu ozozo o na-amu n'echetaghị na iwu asusu abughi otu. N'aka nke ozozo, ndehie a na-enweta site n'agbasoghi iwu na-achị asusu a na-amu. N'udi ndehie a, o bu asusu a na-amu bu nke e bu n'uche na-ebute ndehie.

2:3 Ntosasi Ndehie

Ntosasi ndehie bu uzozo puru iche e si enyocha ndehie ndi na-amu asusu maobu ndi odeede. Richards, Plott na Platt (1996) kwuru na a na-eme ntosasi ndehie iji choputa amuma ndi na-amu asusu na-ewebata mgbe ha na-amu asusu na inyochaputa ihe ndi na-akpata ha ji eme ndehie ma choputakwa nhi ahụ ha na-enwe. Ebumnuche e ji eme ntosasi ndehie bu iji choputa ihe ndi na-amu asusu mutarala na nke ha amutachabeghi nke onye nkuzi ga-eme ka ha mata ma sikwa n'uzozo di otu a gbazie ha olu na kuzighari ala ha ihe ndi ahụ nke ga-eme ka ha ghara imezi udi ndehie ahụ n'odi nihi.

Brown (2000) n'echiche nke ya kwuru na ntosasi ndehie bu iwetu anya ala, weputasi a iwu asusu ndi na-amu asusu dachapuru na ha, ma mee ka ha mata ndezi ihe ndi ahụ site n'i kuzighari ya. Site na ihe Brown kwuru, o gosiri na ntosasi ndehie bu ngwa nkuzi nke na-enyochaputa ndehie ma mekwaa ka ndi mere ndehie ahụ mata ma matakwa uzozo di mma iji dezie ya.

Odi nye (2011) kwadoro nke a mgbe o si na ntosasi ndehie bu atumatu di mkpa e webatara na nkuzi na omumu asusu iji choputa ebe ndi na-amu asusu na-enwe nhi ahụ nke na-egosikwa ogo ha na mmuta. O bu site na ndehie oleede di n'ederede umakwukwo ka e si amata ma ha mutachara asusu ahụ nke oma

ka o bu na ha ka ri ri mperi ebe di iche iche. O bu nke a mere Hartman (1972) jiri kwuo na ntosasi ndehie na nkuzi asusu bu uzọ e si amata agamnihu na ogo mmuta onye na-amu asusu ma matakwa udi ndehie ha na-eme. O gara n'ihu kowaa na ntosasi ndehie bu ngalaba Lingwistik mbamuru nke oru ya bu i bami ime ma nchoputa ndehie di n'asusu epum na asusu mba ozọ nke mgbochi si n'asusu epum na-akpata n'omumu asusu mba ozọ.

2: 4 Nchocha Ndi E Meerela Metutara Isiokwu

O di mkpa nke ukwu i tughari ufodu nchocha ndi ome nchocha meerela metutara isiokwu nchocha i ji mubakwuo amamihe onye nchocha. Nwigwe (2018) mere nchocha nke isiokwu ya bu ntosasi ndehie na-adi n'edemede umuakwukwo Sekondi ri nke nta n'Ebonyi Steeti. O gbasoro usoro Sovee nke nkwasị wee mee nchocha ya. Ngwa nchocha ya bu edemede ogologo ule nke e lere umuakwukwo sekondi ri nke nta II. O choputara udi ndehie di icheiche umuakwukwo na-eme di ka ndehie nke metutara mekanị kal (ndezima), ndehie nke akaraedemede Igbo, amaghi ede Igbo nke oma. O choputakwara etu a ga-esi kwusi nsogbu ndehie site na onye nkuzi i na-enye umuakwukwo aghotaaza, umuakwukwo idetu nootu, ide leta maobu ekwumekwu nkenke, onye nkuzi ime ka umuakwukwo nweta nka i di na-agughari , na-edeghari ihe ha dere, nke ga-eme ka ha na-achoputa ndehie nke ha dere n'edemede ha.

Echiche Nwigwe (2018) dabara n'ihe gbasara ndehie mana ebe o dabachaghi bu ebe o kwuru na umuakwukwo ga na-agughari deghari a ihe ha dere iji choputa ndehie ha mere. Nwataakwukwo dechaa ihe, gughari a wee choputa ihe o deteghi nke oma, dezie ya, a gaghi akpo ya ndehie. Ihe o bu, bu ndejo. Onye mere ndehie anaghi achoputa na o mere ya naani ndejo ka onye mere ya na-eji aka ya achoputa na o mere ya.

Amnuai (2020) mere ntosasi ndehie umi edemede projekti ti umuakwukwo mahadum Thai. O kwuru na ndehie bu nke agaghi ekwe mgbochi mgbe umuakwukwo ka na-ehibe nka edemede ha. O ji umi edemede umuakwukwo iri anọ were mee nchocha ya. O tulere ndehie ha mere n'ogo mkpurukwu, ahi ri okwu na nke mekanị kal (mechanical). Ndehie nke kacha puta ihie bu nke metutara nhoro mkpurukwu, mbuuzo, mmebe ahi ri okwu, mkpoolu na ubara na nke akaraedemede. Amnuai gara n'ihu kwuo na nchoputa ndehie ndi a ga-enyere ndi nkuzi aka i mata mpaghara amumamu utosasi ha ga-etinye uchu i kuziri umuakwukwo. O ga-enyekwa aka i mata etu umuakwukwo siri hotadebe ihe onye nkuzi kuziere ha. Nke a ga-enyere onye nkuzi aka i mata udi ngwa nkuzi o ga-emebe iji kuziere umuakwukwo ndehie ha ndi ahụ.

Edemede Amnuai na nke a na-edede yitere onwe ha n'udi na ha abuo na-ekwu maka ntosasi ndehie ma di kwa iche na nke Amnuai na-eme ntosasi ndehie umi edemede umuakwukwo mahadum Thai dere n'asusu Bekee di ka asusu nke abuo ha ebe edemede nke a na-eme ntosasi ndehie utosasi na-aputa n'ederede mgbasaozi asusu Igbo.

Ali (2012) n'aka nke ya mere nchocha isiokwu ya bu ntosasi ndehie a na-enwe n' asusu nke abuo. O kwuru na o bughị nanị mbubata usoro asusu epum bu uzọ e si enweta ndehie n'asusu nke abuo. Ndehie nwere ike i puta n'udi amaghi iwu na-achi asusu na agbasochaghi iwu na-achi asusu. O gara n'ihu kwuo na a na-ahuta ndehie nwaakwukwo di ka uzọ gbara okpurukpu isi mu asusu nke e ji akuzi utosasi, sayensi asusu na amumadu dgz. Ali mere ka o doo anya na atutu asusu ato bu ntosasi ndehie, ntosasi ndi iche na atutu nnonime asusu (Interlanguage theory) bu ndi nwere ike i tosasi ihe nhi ahụ a na- enweta ide asusu nke abuo.

3.0 Ngosiputa na Ntosasi Ngwa Nchocha

3.1 Ntosasi Ngwa Nchocha

A ga-agbado ukwu n'ajuju nchocha wee tuchasi a ngwa nchocha ndi e nwetara.

3.1.1 Ajuju nchocha nke mbu

Kedu udi ndehie utosasi Igbo di iche iche a na-ahuta n'ederede mgbasaozi na ndezi ha?

Na ngwa nchocha nke mbu, a hutara ndehie ndi a.

Ndehie	Ndezi
mbe	mgbe
ọ	o
ga e si kpọọ	ga-akpọ
na ekwe ntị	n'ekwentị
ga adi rị	ga-adi rị
pass, pin card	pasi , pinu, kaadi

A ga-ahụ ụdị ndehie dị icheiche pụtara n'ihe mgbasaozi nke ndị ụlọ ọbaego 'Keystone' dere n'asụsụ Igbo. Ha bụ ndị a:

- i. E detaghị mgbochiume mkpị bụ 'gb' nke ọma. Mgbochiume mkpị na-ahị a ọtụtụ ndị odee nsogbu ide site na nchọpụta a.
- ii. E tinyeghị ntupọ na mkpụrụedemede ebe o kwesị rị . N'ị gbaso iwu ndakorị ta ụdaume, o nweghị mgbe 'ọ' na 'nweghị ' ga-ekwe mkpọpụta.
- iii. 'ga e si kpọọ' e tinyere ebe a mere ka nghọta odee bun'uche dachapụ. E kwesị rị iwepụ 'e si kpọọ' ma were akarahie (-) jikọọ 'ga' na 'akpọọ' ọnyị ka ha bụrụ ngwaa zuru oke ma nwekwa nghọta.
- iv. E nwere ndehie mbuuzọ n'ebe e dere 'na ekwe ntị '. Iwu na-achị mbuuzọ n'asụsụ Igbo bụ na ebe ọbụla 'na' na-eso mkpụrụokwu ji ụdaume wee malite, a ga-ewepụ 'a' ma were rikom elu (') dochie anya ya. Naanị n'ọndụ dị otu a a rikom elu na-abata n'edemede asụsụ Igbo.
- v. Ọzọ dị ka ibe ya, a ga-eji akarahie (-) jikọọ 'ga' na 'adi rị ' ọnyị n'ihị na 'ga' na-arụ ọrụ dị ka omekangwaa. A ga-eji akarahie jikọọ ha abụọ ọnyị ji bụrụ ngwaa zuru oke.
- vi. Iwebata okwu Bekee n'asụsụ Igbo adabaghị ma ncha. E nwere usoro ntugharị dị icheiche nke otu n'ime ha bụ ntugharị asụsụ nzimozi dị ka e si kpọpụta n'asụsụ nnara ozi (Adaption) ụdị ntugharị a na-enye aka ọkachasị mgbe e nweghị ọndụ na usoro omenala dị n'asụsụ nzimozi n'asụsụ nnara ozi. E kwesị rị isupe mkpụrụokwu ndị ahụ n'usoro e si akpọpụta ha n'asụsụ Igbo.

A. N'itule ngwa nchọcha nke abụọ nke bụ mgbasaozi sị n'aka ndị otu IAFRA, e hụgara ndehie ndị a:

Ndehie

Ndezi

<p>Nkwo Afor Eke Orié Oge Ndi Igbo Oge Ndi Igbo Calendar Igbo Bu Umu Israel (Confirmed By The Book Of IAFRA)</p> <ul style="list-style-type: none"> • <u>Jesus Christ bu Onye Ebee?</u> • O bu onye Israel • Onye ebee na Israel? • O bu onye Nazareth • Onye ebee na Nazareth? • O bu onye Bethlehem nke Judia <p><u>Ndi Igbo bu ndi Ebee?</u> * Ha bu ndi Israel * Ndi Ebee na Israel? * Ha bu ndi Nazareth * Ndi Ebee na Nazareth? * Ha bu ndi Bethlehem nke Judia.</p> <p><u>Wise men bu ndi Ebee?</u> * Ha bu ndi Igbo * Ebee ka ha si bia ifu Jesus? * Ha si na ala East * Obu gini bu onyinye nke ha nyere Jesus? * Ha – nyere Jesus Gold, Frankences, ya na Myrrh. Ederé Ya Na Akwukwo Nso. Ihe Ederede Edewoya. Mathew 2:1-2 And Vs 11 Igbo Lotaba Aku Rue Ulo</p>	<p>Nkwo Afọ Eke Orié Oge Ndi Igbo Kalinda oge ndi Igbo. Igbo bu umu Israel. (Nke nwere nkwo site n'akwukwo ndi IAFRA)</p> <ul style="list-style-type: none"> • <u>Jesu Kristi bu onye ebee?</u> • O bu onye Israel. • Onye ebee n' Israel? • O bu onye Nazareth. • Onye ebee na Nazareth? • O bu onye Bethlehem nke Judia <ul style="list-style-type: none"> • <u>Ndi Igbo bu ndi ebee?</u> • Ha bu ndi Israel. • Ndi ebee n' Israel? • Ha bu ndi Nazareth • Ndi ebee na Nazareth? • Ha bu ndi Bethlehem nke Judia. <p><u>Umunwoke amamihe bu ndi ebee?</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ha bu ndi Igbo. • Ebee ka ha si bi a i hu Jeso? • Ha si n' owuwanyanwu. • O bu gi ni bu onyinye nke ha nyere Jeso? • Ha nyere Jeso olaedo, ihe isi oma na mgba inu. <p>E dere ya n'akwukwo nso. Ihe e dere ede, e deela ya. (Mathew 2: 1-2 vs 11. Igbo lotaba Aku rue ulo.</p>
---	--

Udi ndehie putara ihie n'edemede a bu ndi a:

- i. E tinyeghi ntupọ n'okpuru mkpuruedemede ebe o kwesi ri . O nweghi ka odee si gbari tu itinye ntupọ n'okpuru udamfe niile batara n'edemede a. E kwesi ri itinye ntupọ ebe niile o kwesi ri ka nghotahie ghara i di mgbe a na-aguputa ya.
- ii. Ndehie ozọ putara ihie n'edemede a bukwa e detaghi 'na' nke oma. Ebe obula 'na' na-aru oru di ka mbuuzo ma na-esokwa okwu ji udaume wee malite, a ga-ewepu 'a' were ri kom elu dochie anya ya.
- iii. Ozọ bu itinye akarauhie ebe o kwesi ghi . N'edemede a, odee tinyere akarauhie n'onodu a 'Ha – nyere'. Nke a adabaghi n'ihia na o nweghi ka a ga-esi were akarauhie jikoo nnochiaha na ngwaa onu n'ahi ri okwu.
- iv. Ndehie ozọ putara n'edemede a bu itinye mgbochiume 'r' na ngwucha 'afor'. Nke a adabaghi n'ihia na mgbochiume ekwesighi ijedebe mkpuruokwu n'asusu Igbo.
- v. Ndehie ozọ bu ngwakori ta asusu Bekee na asusu Igbo. Di ka e siri kwuo na mbu, o buru na mkpuruokwu enwebeghi aha a ga-akpo ya n'asusu Igbo; a ga-asupe ya di ka e si asupe asusu Igbo. Naani aha obodo ka e nwere ike ide ya etu esi ede ya n'asusu Bekee. E nwekwara ike ide aha mmadu ka nsupe siri di n'asusu o si.
- vi. Ndehie ozọ bu e detaghi nnochiaha nke oma. A na-edede nnochiaha, o kwuru onwe ya n'ihia na o bu mkpuruokwu nke aka ya. E kwesighi idekota ya na ngwaa na-esote ya maobu o na-esote onu.
- vii. Ndehie ozọ bu iwebata olundi n'ederede. Ebe o bu na edemede a bu maka i gbasara ohanzeze ozi, e kwesi ri ji igbo izugbe dee ya di ka 'ifu' kwesi ri i bu 'i hu'.

CH. Itule ngwa nchocha nke ato, a hutara ndehie a:

Ndehie	Ndezi
Nka bu nke anyi	Nke a bu nke anyi

(Mgbasaozi APGA (otu ndorondoro ochi chi)

- i. Ndekọ nruaka na okwu ọ na-esote. Nruaka bụ mkpuruokwu nke aka ya n’ihi ya, e kwesighi ideko ya na mkpuruokwu ọzọ ọnyị. Ọzọ dī ka ibe ya bụrụ iwebata ndapụ ụdaume n’ederede. Naanị na mkpọputa ka ndapụ ụdaume na-aputa ihie. Ederede a bụ ‘Nka’ kwesị rī i bụ ‘Nke a’.
- ii. Ndehie ọzọ pụtara ihie n’ederede bụ e tinyeghi ntupọ ebe o kwesị rī .

D. Ndehie ndi batara na ngwa nchọcha nke anọ bụ:

Ndehie	Ndezi
Nwa-afor nnoo	Nwaafọ nnoo

- i. Iji akara ụhie jikoro ‘nwa’ na ‘afọ’ ọnyị. ‘Nwa’ na ‘afọ’ bụ otu mkpuruokwu. Akarauhie ekwesighi i bata n’etiti ha.
 - ii. Ndehie ọzọ bụ itinye mkpuruoedemede ‘r’ na ngwucha mkpuruokwu. Nke a ekwesighi ekwesị . Mgbochiume anaghi akwusi mkpuruokwu Igbo.
 - iii. Ọzọ dī ka ibe ya bụ e tinyeghi ntupọ n’okpuru mkpuruoedemede ebe o kwesị rī i dī .

E. Na ngwa nchọcha nke ise, a chọputara ndehie ndi a:

Ndehie	Ndezi
UWA N’EFE EGO ANYI G’ADI KA-ECHI	

(mgbasaozi onye oti egwu)

i. Ndehie nke mbu di n’ederede mgbasa ozi a bụ e detaghi “na” nke oma. “Na” na-arụ ọrụ n’ederede a dī ka nnyemakangwaa n’ihi ya, a ga-eji akarauhie jikoro ya na omekangwaa ọ na-eso ọnyị iji buru ngwaa zuru oke(ogwe ngwaa). N’otu aka ahụ kwa, a ga-eji akarauhie jikoro “ga” na ‘adi ” ọnyị n’ihi na ga na-arụ ọrụ dī ka nnyemakangwaa. O nweghi ebe obula n’utoasusu igbo a na-etinyere “ga” rī kom elu.

ii. Ndehie ọzọ bụ e tinyeghi ntupọ n’okpuru ụdamfe ndi na-ebu ntupọ.

3.1.2 Ajuju nchọcha nke abuo: kedū ihe na-ebute ndehie n’asusu Igbo?

E tinyeghi uchu n’omumu na odide asusu Igbo so n’otu n’ime ihe ndi na-ebutekari ndehie n’asusu Igbo. Otutu umuafọ Igbo chere na ebe ọ bụ na ha na-asu asusu Igbo nke oma na ha ga-edetenwu ya nke oma. Ha aghotaghi na osusu asusu di iche n’odide asusu. Onye obula amunyere n’ogige na-asu otu asusu ga-amuta asusu ahụ na-asukwa ya ma ọ buru na ya na ndi na-asu asusu ahụ na-enwe mmekorī ta na mkpari tauka. Ọ dī ghi otu a n’odide asusu. A na-amu odide na iwu na-achi asusu amu. Nke a bụ nke a ga-amuta site n’itinye uchu na ya na site n’i mu ya n’aka ndi gurū maka asusu ahụ.

Ihe ọzọ na-ebute ndehie n’asusu Igbo bụ nleadaanya. Otutu mmadu na-eleda asusu Igbo anya nke na-ebute na ndi isi ulorū dī icheiche chorō ide mgbasaozi ha n’asusu Igbo anaghi enye ndi gurū asusu Igbo ihe odide ndi ahū ka ha deputa. Ha ga-enye ya onye obula ha huru ka o dee. O nweghi onye ga-eme udi ihe a ma ọ choo ide mgbasaozi n’asusu bekee maobu asusu ndi ọzọ.

Ihe ọzọ na-ebute ndehie n’asusu Igbo bụ ebidoghi n’oge tooro umuaka ntoala asusu Igbo. Ufodu n’ime ndi na-ede mgbasaozi ndi a ndehie na-ejuputa bu ndi o doro anya na ha muru maka asusu Igbo n’uloakwukwo Prai mari na Sekondi rī mana n’ihi na ha e nwetaghi ezigbo ntoala n’ogo uloakwukwo ndi a, ọ dī ka a ga-asī na ha amughi asusu ahū ma ncha.

3.2. Kedū Ụzọ a ga-eso belata ndehie n’ederede Mgbasaozi igbo?

N’ezie, i kwusi ndehie kpmkpam bụ ihe siri ike mana a ga-agba mbọ choo ụzọ a ga-esi belata ndehie ọ kachasi nke na-aputa n’ihe odide mgbasaozi. Ihe odide mgbasaozi na-abukari nke na-adi nkenke n’ihi ya, e nwere ike i kwusi ndehie na-aputa na ya kpmkpam. Ndi isi ulorū chorō ideputa mgbasaozi ha n’asusu Igbo ga-achọ ndi ma nke ekwe na-aku n’asusu Igbo maka ndeputa ya. Agwo otu onye huru

aghaghị ị ghọ eke n'ihu ya o kwesị rị odee dechaa, o nye onye ọzọ gụrụ asụsụ Igbo nke ọma ka ọ gugharị a.

Ndị Igbo ị asụsụ ha kpọrọ ihe ma na-agbaso iwu na-achị ya oge ọbụla ha na-edede ya di mkpa nke ukwu. Ha kwesị rị ị kpachapụ anya etu ahụ ha si akpachapụ anya mgbe ha na-edede asụsụ ọzọ oge ha na-edede asụsụ Igbo.

Onye ọbụla na-edede asụsụ Igbo kwesị rị ị Igbo izugbe ede ya ma hapụ iwebata olundị . Igbo izugbe bụ asụsụ izugbe ndị Igbo kwekọrị ta na a ga na-edede, na-asụ n'ogbakọ jikọtara mpaghara ala Igbo niile. N'ihu nke a, onye na-edede mgbasaozi ga-ebu mmadụ niile ga-agụnwụ Igbo n'obi were ede; ghara ị olundị otu mpaghara wee dee ka ezi nghọta were pụta ihie ebe onye ọbụla nọ n'agbanyeghị mpaghara onye si pụta.

Odee mgbasaozi ga-agbakwa mbọ hụ na ọ naghị agwakọta bekee na asụsụ Igbo onụ mgbe ọ na-edede. O kwesị rị ị gbaso usoro ntugharị dabara adaba wee tugharị a ederede n'asụsụ Igbo.

4.0 Nchịkọta

Ndehie ekwesighị ị di n'ederede mgbasaozi ọbụla n'ihu na o kwesị rị ka ọ buru ndị bụ okwuchaogwu n'asụsụ nzimozi na-edede ya. Mgbasaozi bụ nke a na-edere ọhaneze n'ihu ya e kwesị rị ị kpachapụ anya wee na-edede ya. Ebe e kwesighị ikagbu ndehie kpamkpam bụ n'etiti ndị ka na-amụ asụsụ amụ n'ihu na ọ ga-enyere onye nkuzi aka ị mata mpaghara amụmamụ ọ ga-etinyekwu uchu karị a. Ndehie na-ebute mkpọtahie na nghọtahie. E tinyeghị ntupọ n'okpuru ụdamfe ndị na-ebu ya bụ nke a na-ahutakarị cha di ka ndehie batara n'ederede ndị a. ọ buru na odee etiyeghị ntupọ ebe o kwesị rị , n'ezie ọ bụzighị ihe o bu n'uche ka o dere. Asụsụ ọbụla nwere iwu na-achị ya bụ nke ndị na-edede ya ga-agbaso. Ọ bụ ihe ị gba anya mmiri na ọ bụ n'ederede mgbasaozi asụsụ Igbo ka a na-ahukarị ndehie. Onye ọbụla na-edede ka o siri masị ya. Odee mgbasaozi asụsụ igbo ụlọrụ di iche iche ga-agba mbọ hụ na ọ bụ ndị guru maka asụsụ igbo na mahadum ka ha na-enye ederede mgbasaozi ha ka ha dee.

Edensibịa

- Abonyi A.N (2007). *Error Analysis in Written Igbo Composition of Junior Secondary School in Nsukka Local Government Area*. Unpublished M.Ed Thesis. University of Nigeria, Nsukka.
- Ali, A.K. (2012). Error Analysis and Second language acquisition. *Theory and Practice in Language Studies*, Vol. 2, No5 p.5.
- Annua, W. (2020). An Error Analysis of Research Project Abstract written by Thai Undergraduate Student. *Advances in Language and Literary Studies*. pg. 14-20. Vol. 11 www.alisaiac.org.au.
- Brown, H.D (2000). *Principles of Language Learning and Teaching*. New York: Longman.
- Corder, P. (1967). The Significance of Learners' Errors. *International Review of Applied Linguistics* 5.4 Pp. 161-169.
- Chinagorom, C. (2013). *Uru Ezi Akanka n'Agumagụ Igbo Ugbu a (Contemporary Igbo Stylistics)* Owerri: I.O. Publisher.
- Fromkin, V., Rodman, R. na Hyams, N.L. (2017). *An Introduction to Language*. 8th edition Boston: Thomson Wadsworth.
- Lamudi, M.T. (2013). *Aspects of Chomskyan Grammar*. Ibadan: University Press.
- Mbaeze, S.C. (2012). *Error Analysis of the written English of ND Students of Institute of Management and Technology (IMT) (M.A Thesis)*.
- Nwadike, I.U. (2006). Igbo Studies in the 1990's. *Journal of Igbo Studies*. Vol. 1. Pp 27-37.
- Nwaigwe, N. (2018). Ntọsasi Ndehie Na-Adi n'Edemede Umwakwukwo Sekondiri nke Nta II Ebonyi. *Journal of Language and Literary Studies Maiden Edition Vol. 1, No 1 Jan*.
- Odionye, S.I (2011). The grammatical errors of students learning the Chinese language at Nnamdi Azikwe University, Awka: In the perspective of language and Literature. *Essays in honour of R.U. Uzoezie, Education (6) 60*.
- Okpalike, B.A., Obiokoye, O.M. na Ndibe, P.N. (2017). *Omumu Asusu Igbo, Utoasusu, Agumagụ na Omenala*. Awka: Amaka Dreams.
- Richard, J.C. (1974). *Error Analysis and Second Language Strategies*. London: Longman.

Richard, J.C., Plott J. na Platt, H. (1996). *Dictionary of language teaching and applied Linguistics*. London: Longman.
Stenson, N. (1974). Induced Errors. In J.H Shchumann & N. Stenson (Eds) *New Frontiers in Social language learning*. Massachusetta: Newbury House Publishers.

Mgbakwunye

Ngwa nchọcha 1

Ngwa nchọcha 2

Ngwa nchọcha 3

Ngwa nchọcha 4

Ngwa nchọcha 5